

PROLÍNÁNÍ SLOVANSKÝCH PROSTŘEDÍ

Editori:

PhDr. Marcel Černý, Ph.D. (literárněvědná část)

Mgr. Kateřina Kedron, Ph.D. (jazykovědná část)

PhDr. Marek Příhoda, Ph.D. (historická část)

Červený Kostelec / Praha
2012

Výstup projektu specifického výzkumu č. 263103/2011 řešeného
na FF UK.

 Russia Altera
Dějiny · kultura · duchovnost

Předseda ediční rady: Jan Blahoslav Lášek (Praha)

Recenzovali:
doc. Dr.phil. Markus Giger
Mgr. Tereza Chlaňová, Ph.D.

© Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012
© Pavel Mervart, 2012
© Mucha Trust

ISBN 978-80-7465-024-6

OBSAH

Slovo úvodem	9
--------------	---

I.

NÁRODNĚ EMANCIPAČNÍ A STÁTOPRÁVNÍ IDEJE U SLOVANSKÝCH ETNIK

Małgorzata Cekiera <i>Wirtualna Serbia. Obraz narodu serbskiego na serwisie społecznościowym Facebook</i>	17
Jan Květina <i>„So weit die polnische Zunge klingi?“ Nacionální rétorika národních demokratů na přelomu 19. a 20. století</i>	25
Мария Саммут Кабанова <i>«Имперские» мотивы в тексте «Степенной книги царского родословия»</i>	31
Jakub Sokół <i>Idea reslawizacji Łużyc w programie Serbołużyckiego Stronnictwa Narodowego / Łużyckiego Aliansu</i>	41
Petr Stehlík <i>Bosna, Zach a Garašaninovo Načertanije: k některým aspektům programu srbské národní politiky z roku 1844</i>	49

II.

NÁBOŽENSKÁ MOZAIKA SLOVANSKÉHO AREÁLU

Mislav Kovačić <i>Čuvanje hrvatske glagoljaške tradicije kao franjevačka vrednota</i>	61
Justyna Michniuk <i>Serbowie Łużycy wyznania ewangelickiego. Zwyczaję i instytucje</i>	69

- Katarzyna Stepińska
Religijna mozaika Sarajewa 79

III.

SLOVANSKÉ LITERATURY VE VZÁJEMNÝCH REFLEXÍCH A KONFRONTACÍCH

- Magdalena Bystrzak
*Korzyści z zastosowania poetyki kulturowej do badań
nad kontekstem czesko-słowackim* 89
- Martina Kramarič
*Interpretacije emauske epizode u českim i hrvatskim
povijestima jezika i književnosti* 97
- Mar'jana Kril
Hryčko Czubaj – Cyprian Kamil Norwid: miejsce poza epoką 109
- Ludmila Machátová
*Cesta Jana Novgorodského do Jeruzaléma a zpět.
K otázce protorenesance v novgorodském písemnictví* 119
- Eva Malenová
Proměny v české reflexi ruské dětské literatury 127
- Elvira Mezit
*Pripadnost bosanskohercegovačkih pisaca i konstituisanje
bosanskohercegovačke književnosti* 135
- Agnieszka Potyrańska
*Szatan w świetle, Szatan w człowieku – próba interpretacji
problemu na przykładzie literatury symbolizmu rosyjskiego
w kontekście poezji czeskiej* 141
- Mirna Sindičić Sabljó
*Slavenske književnosti u hrvatskoj književnoj periodici
pedesetih godina 20. stoljeća* 151
- Искра Тасевска Хаџи-Бошкова
*Во прангите на интерпретацијата – повеќе од дискурс,
помалку од знак (Крсте Чачански и Данило Киш)* 161

IV. PROCES OSVOJOVÁNÍ SLOVANSKÝCH JAZYKŮ

- Єлизавета Барань
*Процес засвоєння слов'янських мов (російської та української)
угорськомовним населенням Закарпаття з 1945 року* 171
- Алисия Чекада
*Способы передачи грамматической категории рода польских
имен существительных в эстонско-польском словаре* 179
- Газдаг Вільмош
*Використання мов (рідної та державної)
угорськомовними учнями Закарпаття* 185
- Jana Kitzlerová
*Co je neosvojitelné. Prekladateľská praxe jako pomocník
při osvojování cizího jazyka* 195
- Sylwia Sojda
*Metodyka nauczania tłumaczenia konsekwentnego
(na tle studiów słowacystycznych)* 207
- Mirna Stehlíková Đurasek
(Ne)podnošljivost jezičnih odstupanja 219

V. VZÁJEMNÉ VLIVY SLOVANSKÝCH JAZYKŮ ZE SYNCHRONNÍHO A DIACHRONNÍHO POHLEDU

- Наталля Яненка
*Фанетычная і марфалагічная варыянтнасць у вусным
гарадскім беларуска-рускім маўленні (на матэрыяле
запісаў у г. п. Хоцімску)* 231
- Virna Karlic
Kategorija jednostavne (ne)odredenosti u južnoslavenskim jezicima 239
- Katerina Kedron
*Muž a žena v partnerských vztazích: nabídka ke sňatku
(běloruská, polská a česká frazeologie ve srovnávacím aspektu)* 249

Miroslava Kysel'ová	
<i>Verbálne participiá a adjektíva tvorené koncovkou -lý v slovenčine, češtine a poľštine (vyvoj a súčasné tendencie)</i>	259
Bojana Marković	
<i>Kajkavsko-stokavska jezična prožimanja i povijesti hrvatskoga književnog jezika (na primjeru Kanižličeve i Križmaniceve Svete Rožalije)</i>	269
Хельга Шульце-Нойфельд	
<i>Вступление в телефонное общение в русском и немецком социумах. Интерференция и потенциальные конфликты</i>	283
Michal Vašíček	
<i>Ke konkurenci životnosti a personičnosti v lašských nářečích</i>	293
Monika Witkowska	
<i>Dlaczego Czechów śmieszę język polski, a Polaków język czeski? Krótko o polsko-czeskich stereotypach językowych</i>	305
Jmenny rejstřík	313
Ediční a redakční poznámka	317

SLOVO ÚVODEM

Kniha, kterou držíte v rukou, je výsledkem sedmého setkání mladých slavistů na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Věřím, že účastníkům přinesla všechna setkání podněty pro jejich další práci, nejen v referátech a tištěných textech, ale i v atmosféře vzájemných kontaktů a diskusí. A to tím spíše, že navržená témata, která spojovala jednání v určitý celek, tvoří nezbytný referenční rámec našich úvah o dějinách i současné situaci slovanských etnik: utváření státnosti a národní identity je pozadím všech dílčích otázek, o nichž jsme nuceni přemýšlet.

Každá přednesená studie obohatila zjištění o procesech, jež probíhaly nebo probíhají v jednotlivých slovanských kulturách. Uvědomil jsem si při jejich sledování, jak důležitá je myšlenka českého filosofa Jana Patočky, že je třeba, aby historickými a literárně kritickými pracemi prosvítilo „tažení velkých čar historických“, ¹ vědomí o širších historických souvislostech každé události. Je to naléhavý požadavek zvláště dnes, kdy se ukazuje, že v evropském či euroamerickém prostoru se v minulých staletích střetaly dvě rozporné tendence státního uspořádání, které dosud probíhaly odděleně a ke kterým tíhly geograficky vzdálené regiony. V nynější epoše, vyznačující se masivní migrací, se tyto tendence ocitly ve společném prostoru velkých městských aglomerací.

Jsou to jednak tendence, jejichž energie směřovala k vytvoření silného centralizovaného státu založeného na univerzálních právních principech

1 PATOČKA, J., „Úvod“ k *Filosofii dějin*. Cit. KARLÍK, F., Patočková strahovská pozůstalost a jeho odložené opus grande, in: *Kritický sborník*, 2000–2001, sv. XX, 147.

ВИКОРИСТАННЯ МОВ (РІДНОЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ) УГОРСЬКОМОВНИМИ УЧНЯМИ ЗАКАРПАТТЯ

ГАЗДАГ ВІЛЬМОШ

Університет ім. Лоранда Етвеша (Будапешт)

«Права, які надаються для навчання мов є не тільки життєво важливими, але й найголовнішими правами для людини»¹. А країни, в яких проживає угорська національна меншина, діють за принципом її централізації, асиміляції до державної нації². Угорська громада, яка проживає за межами Угорщини, саме в таких умовах бореться за свою національну ідентичність та право навчатися рідною мовою³. Головним завданням громади з мовної точки зору є збереження рідної мови національної меншини та досконале володіння нею, а також вивчення другої (державної) мови, щоб стати повноцінним членом суспільства. У Центральній і Східній Європі найважливішою метою щодо використання мов серед національних меншин є досягнення і реалізація функціональної двомовності⁴.

З цього погляду угорська національна меншина Закарпаття має сприятливе становище, оскільки теоретично держава гарантує всі права та можливості для мовного та культурного розвитку угорців.

-
- 1 SKUTNABB-KANGAS, T., Nyelvi sokféleség, emberi jogok és a „szabad” piac. *Fundamentum* (1998) 1–2. szám, 7–25.
 - 2 GÖRÖMBEI, A., A magyar nemzettudat változásai. *Hitel* (2009) február, 135–142.
 - 3 KELEMEN, L. et.al., *Tannyelvnyelvtan a kisebbségi régiókban*: Tájékoztató füzet burgenlandi magyar szülőknek és pedagógusoknak. Kiadta a Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala, Bp. 2009. január, 2.
 - 4 LANSTYÁK, I., Anyanyelvi nevelés a határon innen és túl. in: Cserniczkó, I. – Váradi, T. szerk., *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*, Budapest 1996, 11–15.

Стаття 10 *Конституції України*⁵ передбачає що «в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України», а стаття 11 – «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України». Стаття 53 передбачає що «громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства»⁶. Чинне законодавство України про мови визначає, що «в роботі державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях проживання більшості громадян інших національностей [...], можуть використовуватись поряд з українською і їхні національні мови»⁷, а також «вільний вибір мови навчання є невід’ємним правом громадян Української РСР. Українська РСР гарантує кожній дитині право на виховання і одержання освіти національною мовою»⁸.

Урядові постанови (наказ МОНУ №607 від 13.07.2007 р. *Про проведення у 2008 році зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів*⁹ та наказ №461 від 26.05.2008 р. *Про затвердження Галузевої програми поліп-*

5 *Конституція України* прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року: [online: <<http://zakon.rada.gov.ua>>].

6 Про різності навчання або вивчення рідної мови див.: BEREGSZÁSZI, A., et.al., *Nyelv, oktatás, politika*, Beregszász 2001.

7 *Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки Про мови в Українській РСР* м. Київ, 28 жовтня 1989 року. стаття 3.: [online: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/8312-11zakon.rada.gov.ua>>].

8 Там же, стаття 20. Про концепції мовної політики України див. ще: МЕЛЬНИК, С. – ЧЕРНИЧКО С., *Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації*, Ужгород 2010.

9 Наказує «Провести у 2008 році зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти 2008 року та попередніх років, які виявили бажання вступати до вищих навчальних закладів, з української мови та літератури, зарубіжної літератури, історії України, всесвітньої історії, математики, біології, фізики, хімії, географії, основ економіки та основ правознавства»: [online: <<http://oipopp.ed-sp.net/content/view/218/36>>].

шення вивчення української мови у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин на 2008-2011 роки¹⁰), порушуючи вищенаведені конституційні права та закони¹¹, які забезпечують можливості використання мови національної меншини, призвели до того, що в «представника національної меншини склалося враження, що, знаючи лише свою національну мову, він обмежений у можливостях успішної самореалізації»¹². А наслідком цього є те, що все більше й більше батьків угорської національності почали записувати своїх дітей до шкіл з українською мовою навчання¹³, з надією на те, що дитина таким чином досконало вивчить державну мову і перед нею в майбутньому відкриється більше можливостей для подальшого навчання і здобуття професії¹⁴.

Це явище характерне і для Берегівського району Закарпатської області¹⁵, де, за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року,

-
- 10 У загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин «запроваджує в 5-их класах двомовне вивчення (мовою навчання за рахунок інваріантної частини та українською мовою за рахунок варіативної частини навчальних планів) історії України, а з 6-го класу – вивчення цього предмета державною мовою. На основі галузевої програми в 6-их класах запроваджується двомовне навчання географії, у 7-их класах – математики, а з 7-го та 8-го викладання цих предметів проводитиметься українською мовою. Так само у 10 класі запроваджується двомовне, потім – україномовне вивчення деяких предметів»: [online: <http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/953>].
- 11 Кожен абітурієнт складає тести з української мови і літератури, а програми тестів і вимоги до знань для усіх випускників шкіл однакові. Однак учні, які навчаються у школах з державною мовою навчання, вивчають українську мову і літературу як рідну, за іншими програмами та в іншому обсязі годин, ніж учні шкіл з мовами навчання нацменшин. Дет. про це: Мельник, С. – Черничко, С., *Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації*, Ужгород 2010.
- 12 PÉNTEK, J., *Anyehritkuló légkör*. Szociolingvisztikaidolgozatok, Kolozsvár 2001.
- 13 OROSZ, I., A magyar anyanyelvű/anyanyelvi oktatás és képzés helyzete Kárpátalján (1991–2010), in: *A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Levegőjéi Tivadar Intézetének tanulmánygyűjteménye*, Ungvár, 2010, 87–137.
- 14 SÉRA, M., Az iskolai tannyelv választás szerepe a kárpátaljai magyar kisebbség jövője és társadalmi mobilitása szempontjából, in: *Határbejegyzetek II*. Szerk: Kötél, E. – Szarka, L., Budapest 2009, 241–268.
- 15 Берегівський район – район у південно-західній частині Закарпатської області. На території району розташовано 43 населених пункти. У 2001 році чисельність населення району складала 54,0 тис. осіб. За переписом

представники угорської національної меншини складають абсолютну більшість¹⁶. Тому у ході дослідження з особливою увагою вивчалось використання другої мови (тобто української) учнями 3–4 класів, які походять з угорських сімей і для яких рідною є угорська, а місцем проведення дослідження обрано школи з українською мовою навчання на території Берегівського району. У районі на сьогодні функціонують 42 школи, з-поміж них лише в 21 є класи з угорською мовою навчання, і в 10 школах – класи з українською мовою навчання. В 11 навчальних закладах діють класи з угорською та українською мовами навчання¹⁷. У школах кількість учнів за останні роки різко знизилася. У 2006/2007 навчальному році в межах району нараховувалось 6634 учнів, а в 2010/2011 – лише 5890. При цьому, якщо в період між цими навчальними роками кількість учнів у школах з угорською мовою навчання зменшилась на 2,47 відсотків, то чисельність учнів у школах із українською мовою навчання зросла в такому ж обсязі, що пояснюється вступом дітей угорської національності до шкіл із українською мовою навчання¹⁸. Берегове як місто обласного підпорядкування та районний центр має управління освіти, до якого належать 11 шкіл, серед яких є 4 школи з угорською мовою навчання, 4 – з українською, одна школа двомовна з угорською та українською мовами навчання, і одна – з угорською та російською мовами навчання. У цих навчальних закладах у 2010/2011 навчальному році нараховувалось всього 3462 учнів, з-поміж яких 1378 – учні угорських класів, що становить 39,8 відсотків від загальної кількості учнів. Для порівняння: у 2006/2007 н. р. у школах міста навчалось 3632 учнів, а частка учнів у школах з угорською мовою навчання становила 48,2 відсотків. Тобто за останні чотири роки кількість учнів у школах з угорською

населення України 2001 року національний склад району становить: угорці (76,1 %), українці (18,8 %), цигани (4,1 %) та інші. Дет. про це див: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. Закарпатське обласне управління статистики, Ужгород 2003.

- 16 Мельник, С. – Черничко, С., *Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації*, Ужгород 2010.
- 17 Список шкіл див.: [online: <http://bereg-rda.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=52&Itemid=78>].
- 18 На підставі неопублікованих даних Управління освіти і науки Закарпатської обласної державної адміністрації за 2010 р.

мовою навчання зменшилася на 8,4 відсотків¹⁹. Зрозуміло, що дослідження проводилося лише в тих школах, де й навчаються, власне, діти угорської національності. Таким чином, у 15-ти школах з українською та угорською і українською мовами навчання було опитано 210 учнів 3-4 класів із українською мовою навчання, для яких угорська є рідною мовою.²⁰

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Загальні відомості

Переважна більшість учнів цих шкіл щоденно доїжджає до навчальних закладів від свого місця проживання. Доцільно вказати й те, яка частина учнів і в яких класах продовжує навчання, тому що учні третього класу ознайомилися з українською мовою не так давно, як учні четвертого класу. Збільшення або зменшення кількості угорськомовних учнів у класах залежить від обсягу зарахованих до класів із українською мовою навчання. Із загальної кількості опитаних 46 відсотків учнів продовжують навчання в четвертому класі, а 54 відсотки – в третьому класі. Тобто в кількісному відношенні рівень зарахованих до класів з українською мовою навчання учнів, що їх рідною мовою є угорська, піднявся за рік на 8 відсотків.

Важливо дослідити й те, чи мали опитані учні в будь-якій формі контакти з українською мовою до початку навчання в школі. Мається на увазі, наприклад, мова виховання у дошкільних навчальних закладах. 68 відсотків опитаних учнів відвідували дитсадки з угорською мовою виховання, а 13 відсотків взагалі не ходили до дитсадків²¹. Тільки 19 відсотків респондентів відвідували дитсадки з українською або двома мовами виховання (угорською та українською).

У Берегівському районі директори шкіл мають право самостійно вирішувати, чи вводити до навчального процесу уроки угорської

19 Кількість учнів міста Берегове (неопублікований документ Управління освіти і науки Закарпатської обласної державної адміністрації, 2010).

20 На час опитування декілька учнів були відсутніми.

21 Донедавна в Україні не було обов'язково проходити підготовчий рік у дитячому садку.

мови в рамках передбачених факультативних уроків. Таким чином, є такі школи, де взагалі не навчають угорської мови, однак є і такі, де в обсязі одного або двох уроків на тиждень викладають мову національної меншини. Відтак 38 відсотків опитаних вивчають угорську мову у межах одного уроку на тиждень, 31 відсоток – у межах двох уроків на тиждень, а 31 відсоток узагалі не вивчає свою рідну мову.

2. Уживання мов

а) Використання мов у різному середовищі. Із відповідей опитаних учнів стало очевидним, що в їхньому родинному колі домінуючою мовою спілкування є угорська. Рівень використання угорської мови для спілкування між членами сім'ї (батьками, братами, сестрами, бабусями, дідусями) становить 80 відсотків.

Варто порівняти пропорційне відношення у використанні мови батьками та братами, сестрами. У стандартних ситуаціях учень спілкується однією мовою як з батьками, так і з братами та сестрами. Однак у ході дослідження виявлено значні розходження у пропорційному відношенні при використанні мов у цих двох мовних середовищах. З-поміж батьків, чия рідною мовою є угорська, є такі, що розмовляють зі своїми дітьми-школярами українською мовою. Зростає рівень уживання української мови також при спілкуванні учнів із друзями та однокласниками. Це явище є природним, адже класний колектив спільно формують учні, для яких рідною мовою є українська та учні, що їх матірною мовою є угорська²². Переважну більшість друзів учні також знаходять у своїх класах, і якщо для обраного друга рідною мовою є українська, то і спілкування з ним відбувається українською мовою. Однак у процесі мислення респонденти майже без винятку використовують угорську мову, тобто, за їх словами, вони «думають» угорською. Це пояснюється легкістю та зручністю мислення рідною мовою. Для читання та рахування використовують порівну як угорську, так і українську –. Очевидною стає перевага угорської мови при молитві: 90 відсотків опитаних моляться рідною мовою.

22 Зауважимо, що серед досліджених нами класів з українською мовою навчання є й такі, де для переважної більшості учнів рідною є угорська мова. Це стосується здебільшого тих угорських поселень, де відкриті класи з українською мовою навчання.

Телевізійні програми учні дивляться як угорською, так і українською, а дехто також іросійською мовами, це ж стосується і прослуховування радіопередач.

б) Уживання мови в школі. У шкільному мовленні найчастіше використовуються лексичні елементи, пов'язані із навчальними предметами та життям у школі. Саме тому термінологічні вирази, що стосуються навчального процесу, опитані школярі засвоїли тією мовою, якою відбувалося викладання²³. Із цього може випливати логічний висновок про те, що учні, для яких рідною мовою є угорська, знаходяться в аналогічній ситуації, якщо брати до уваги виключно шкільну термінологію. Однак молодші школярі щоденно спілкуються зі своїми друзями, які навчаються в угорськомовних школах, і таким чином знайомляться зі шкільною термінологією обома мовами. Тому у мовленні цієї учнів шкільна українською мовою навчання, рідною мовою яких є угорська, українські лексичні елементи закріпилися в незначній мірі. Зокрема, можна назвати такі приклади цих лексичних елементів²⁴:

- **Назви шкільних предметів:** *piszmó* < письмо 'írás'; *fizyik* < фізичне виховання 'torna'; *csitann'a* < читання 'olvasás'; *nyelv* (írás); *mál'uvánn'á* < малювання 'rajz'; *szpivi* < співи 'ének'; *osznovi z'dorovjá* < основи здоров'я 'egészségvédelem'; *i ndivid* < індивідуальний 'egyéni foglalkozás'; *Já i Ukrajíná* < Я і Україна 'Én és Ukrajna'; *trudove návcsánn'á* < трудове навчання 'munka óra'; *muziká* < музика 'zenei alapismeretek'
- **Назви шкільного приладдя:** *linijka* < лінійка 'vonalzó'; *flámászter* < фломастер 'filctoll'; *pápká* < папка 'füzöttartó, mappa'; *csornovik* < чорновик (розм.) 'piszkozat'
- **Назви обладнання в класі:** *párta* < парта 'pad(iskolai asztal)'; *krejda* < крейда 'kréta'; *szimvolika* < символіка 'állami szimbólumok'.

23 Див. напр. GYÖRKE, M., A kárpátaljai magyar szaknyelvek, in: *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében*. Kiadja a Széchenyi társaság a Pszicholingva Nyelviskola közreműködésével, Budapest 1991.

24 Респонденти повинні були підготувати три списки з переліком відповідей на питання: 1. Які предмети ви вивчаєте у школі? 2. Що ви носите в своїх шкільних портфелях? 3. Що ми можемо побачити у вашому класному приміщенні?

3. Психологічне ставлення

В успішності учнів важливу роль відіграють психологічні чинники. Їх роль є особливо важливою, якщо учні знаходяться у чужомовному оточенні, в тому числі це стосується і тих дітей, чиєю рідною мовою є угорська, і які потрапили в мовне середовище, де домінує українська мова. Цим учням, окрім подолання мовної перешкоди, необхідно пройти й через труднощі, пов'язані з адаптацією до іншої культури. Внаслідок недосконалого володіння мовою вони можуть стати об'єктами висміювання, а це призводить до того, що учні відокремлюються від класного колективу та утворюють у класі окремі угруповання. Проте, трапляються випадки, коли в класній громаді для більшості учнів рідною мовою є угорська. Однак таке становище теж має мінуси: сповільнюється процес оволодіння другою мовою, адже учні шукають те коло спілкування, в якому вони розмовляють однією мовою. У зв'язку з цим опитуваним було поставлено таке питання: *«З ким ти розмовляєш частіше: з однокласниками, для яких рідною мовою є угорська, чи з однокласниками, для яких рідною є українська?»*. З-поміж опитаних учнів, для яких рідною є угорська, 67 відсотків у школі проводять більшу частину часу у колі однокласників, які спілкуються по-угорськи. Таку ситуацію вони пояснюють різними причинами, зокрема такими:

- **Усвідомлення власної ідентичності:** Вони також угорці; я також угорець;
- **Зручність:** Я розумію їх краще; мені легше з ними розмовляти;
- **Мовна перешкода:** Я не розумію всіх слів українською мовою. 12 відсотків респондентів проводять свій час у колі учнів, для яких рідною мовою є українська. Учні пояснюють це так:
- **Бажання вивчити мову:** Вони розмовляють українською.
- **Відсутність інших співрозмовників:** Вони є в класі.

З-поміж опитаних 21 відсоток проводять однакову кількість часу з однокласниками, що їх рідною мовою є угорська, та з однокласниками, для яких рідною є українська. Цей стан, зрозуміло, вимагає залучення до комунікативного процесу також і угорської мови. На питання: *«Чи розмовляєте ви угорською мовою в школі?»* – 99 відсотків опитаних дали відповідь «так». Однак опитувані учні визнали,

що таку можливість вони мають лише під час перерви або на уроках угорської мови. При цьому часто виникають конфліктні ситуації з учнями, які не володіють угорською мовою, або ж із вчителями, які роблять учням зауваження за розмови угорською мовою, примушуючи останніх говорити в школі лише українською мовою. З-поміж опитаних 39 відсотків учнів вже отримали такі зауваження, здебільшого від учителів. Як вважають 47 відсотків опитаних учнів, це спричинене тим, що їхні вчителі не володіють угорською мовою, тому, очевидно, сприймають угорську мову як дратівливий чинник, адже ж вони не розуміють, про що йдеться в розмові. Позакласні додаткові уроки української мови з метою покращення знань учнів, для яких рідною мовою є угорська, проводять 69 відсотків (18 осіб) вчителів досліджуваних класів. На думку учнів, педагоги на таких заняттях найбільшої уваги надають математиці та читанню. Окремі респонденти наголосили, що вчитель інколи перекладає слова. Однак такий переклад можуть виконати лише ті вчителі, які розмовляють угорською мовою. Отож незнання мови негативно впливає на успішність: по-перше, школярі не можуть досконало зрозуміти пояснення вчителя, по-друге, учень не в змозі чітко сформулювати відповідь з певної дисципліни навіть тоді, якщо він і має відповідні знання. З-поміж опитаних 58 відсотків учнів постійно спілкуються з товаришами, які навчаються у школах з угорською мовою навчання. Таким чином учень засвоює шкільну лексику своєю рідною мовою.

У висновках можемо сказати, що під час навчального процесу для учнів домінантною є українська мова, незважаючи на перевагу угорської мови в спілкуванні за місцем проживання та у позашкільній діяльності. У лексичному запасі учнів, як професійному, так і розмовному, наявна своєрідна термінологія, в якій присутні елементи другої мови. Їх незначна кількість пояснюється тим, що ці учні проводять відносно короткі проміжки часу в оточенні однокласників, для яких рідною є українська, а надалі шукають товариства однолітків, чиєю рідною мовою є угорська і з якими навіть попри заборону вчителів розмовляють матірною мовою, що, звичайно, сповільнює вивчення державної мови й перешкоджає її повному впливу на угорську мову.

ABSTRACT

**THE USAGE OF THE STATE LANGUAGE AND THE MOTHER
TONGUE
OF THE TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN STUDENTS**

Due to the effect of the Ukrainian educational system, more and more Hungarian parents enroll their children to Ukrainian schools in the hope of helping them to learn the official language on a high level. This applies to the Hungarian minority as well. The Hungarian parents see their children's future in the thorough acquisition of the official language which may give them an opportunity to continue their studies and to obtain some desirable qualification.

Students who have been examined in our survey are bilinguals: Above mentioned children use Ukrainian language at school. On the other hand they use their mother tongue (Hungarian) for communication with their relatives and friends. The phenomenon of word borrowing can be observed in language of these students. We examined in our research how the Ukrainian language influences the Hungarian learners' language usage.